

INSONLARNING ATROF MUHITGA TA‘SIRI

Farxodova Muhayyo Shokirovna

Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti

Ekologiya (atrof muhit muhofazasi) yo‘nalishi I25-23 guruh talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tabiat hayotimiz uchun muhim ahamiyatga ega ekanligi, Odam tabiatning bir qismi ekanligi, Insonlarning atrof muhitga ta‘siri juda katta ahamiyatga ega ekanligi, Atrof muhitni muhofaza qilish haqida, Tabiiy muhitning holati o‘zaro ta‘sir etib turuvchi ko‘p omillarning murakkab majmuada tarkib topgan tabiiy muvozanatga bog‘liqligiva eng asosiysi tabiatni asrab avaylash barchamizning burchimiz ekanligi haqida so‘z boradi.*

Kalit so‘zlar: *atrof-muhit, tabiat, tuproq, muhofaza qilish, asrash, avaylash, burch, vazifa, muhit, inson.*

Tabiat hayotimizning asosi hisoblanadi desak adashmagan bo‘lamiz. Inson hech qachon tabiatsiz yashay olmaydi, chunki u tabiatning ajralmas qismi hisoblanadi. Biz yashab turgan va bizni o‘rab turgan olam xuddi onamiz kabi mehribon va jonkuyar. Quyoshning har zarrasida, tuproqning har jismida tabiatning bizga bo‘lgan onadek mehribon taftini his qilamiz. O‘zining har bir jabhasida inson uchun zarur bo‘lgan minglab unsurlarni mujassam etgan. Atrof muhit, insonlar uchun muhim bo‘lgan, ularning yashash joyi, ish, o‘yin va istirahat joylari, ularning mazmunini va qimmatli vazifalarini o‘z ichiga olgan muhitni anglatadi. Atrof muhit, insonning har kuni tajribasiga, hayotini ta‘minlash va uning maqsadlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Bu, atrof muhit, insonning rivojlanishiga, shuningdek, uning tajribasiga va o‘zini tuzatish jarayonlariga ta‘sir ko‘rsatadi.

Tabiat o‘zi nima? Tabiat — odamning paydo bo‘lgunicha ham, odam ishtiroki bilan ham mavjud borliq. Umuman — bu dunyo, odam, koinot; mikromakromegadunyolar; jonsiz va jonli borliq. Tor ma‘noda — tabiat fanlari o‘rganadigan obyekt. Tabiat odamga, jamiyatga bog‘liq bo‘lmagan qonuniyatga bo‘ysunadi. Odam tabiatning bir qismi. Odam tabiat qonunlarini o‘zgartira olmaydi, faqat qonunlardan foydalanib, tabiat elementlarini, qismlarini o‘zlashtirishi mumkin. Tabiat tushunchasi insoniyat jamiyati yashashi tabiiy sharoitlarining majmui sifatida ham qaraladi. Inson yashashi uchun mehnat qiladi. Odam tomonidan, ya‘ni ijtimoiy mehnat jarayonida yaratiladigan moddiy boyliklar shartli ravishda „ikkinchi tabiat“ deyiladi.

So‘nggi yillarda mamlakatimizda ekologik xavfsizlikni ta‘minlash, ekologik vaziyatni yaxshilash, chiqindilarning insonlar sog‘lig‘iga zararli ta‘sirini oldini olish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, sanitariya va ekologik holat sifatini oshirish uchun qulay sharoitlar yaratish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar izchil amalga oshirilmoqda.

Butun mamlakat miqyosida “Yashil makon” umummilliy loyihasi amalga oshirilmoqda, davlat o‘rmon fondiga kirmaydigan daraxtlar qimmatbaho navlarining kesilishiga muddatsiz moratoriy amal qilmoqda.

Shu bilan birga, respublikada hudud rahbarlari, ekologiya va atrof-muhitni hamda huquqni muhofaza qilish organlarining e‘tiborsizligi natijasida sohada o‘tgan davrda jiddiy kamchiliklarga yo‘l qo‘yilgan, ayrim hollarda esa tabiatga va jamiyatga tiklab bo‘lmas darajada zarar yetkazilgan.

Hozirgi vaqtda inson yashab, to‘xtovsiz munosabatda bo‘lib kelayotgan tabiiy muhit uzoq geologik davrlar (4,5–4,7 milliard yil) mobaynida bir qancha omillarning birgalikda ta’sirida, ya’ni Quyosh nuri, Yerning gravitatsiya kuchi, ko‘lami, aylanma harakatlari, tektonik harakatlar, havo va suv qobiqlarining vujudga kelishi va o‘zgarishi, ekzogen jarayonlar ta’siri, organik dunyoning paydo bo‘lishi va taraqqiyoti ta’sirida tarkib topgan. Tabiiy muhitning holati o‘zaro ta’sir etib turuvchi ko‘p omillarning murakkab majmuada tarkib topgan tabiiy muvozanatga bog‘liq. Chunki bir joyning iqlimi Quyosh nurining tushish burchagiga, ya’ni geografik kenglik, yer yuzasining tuzilishi, shamollar, okeanlarning uzoq yoki yaqinligi, oqimlari va boshqalarga; o‘simliklar qoplami esa iqlim, yer yuzidagi tog‘ jinslari, relyef, tuproqlarga bog‘liq. Bu tabiiy omillarning birontasida o‘zgarish ro‘y bersa, tabiiy muvozanat buziladi, bu esa tabiiy muhitda o‘zgarishlarga sabab bo‘ladi. Ba’zan, tabiatning biror komponentiga ko‘rsatilgan arzimagan ta’sir hech kutilmagan katta o‘zgarishlarga, xususan, xavfli o‘zgarishlarga olib kelishi mumkin.

Har qanday tirik mavjudot o‘z atrofini o‘rab turgan tabiiy muhit bilan o‘zaro ta’sirda bo‘ladi, undan o‘ziga kerakli narsalarni oladi, shu muhitda moslashadi, muhit tarkibiga, undagi modda va energiyaning aylanma harakatiga ma’lum darajada o‘zgarish kiritadi. Yerning havo qobig‘idagi hozirgi gazlar tarkibi, miqdori, ayrim foydali qazilmalari, masalan, ohaktosh, toshko‘mir, qo‘ng‘ir ko‘mirning hosil bo‘lishi, tuproq qoplaminin tarkib topishi, rivojlanishi organizmlarning hayot faoliyati natijasidir. Organik dunyoning tabiiy muhit bilan o‘zaro ta’siri biologik evolyutsiya jarayonida yangi turlarning paydo bo‘lishi, raqib turlar sonining ko‘payishi yoki kamayishi va atrof muhitning o‘zgarishi natijasida o‘zgaradi.

Insonning tabiat bilan o‘zaro ta’siri jamiyat taraqqiyoti, ishlab chiqarish usullari mukammallasha borgan sari jadallashadi, tabiatdan, uning boyliklarini, qurilish va ishlab chiqarish texnikasi, aloqa vositalari yirik shaharlarni o‘zgartirib, yirik vohalar, madaniy landshaftlar yaratishga, hosildor ekin hamda mevalar, mahsuldor chorva mollari yetishtirishga imkon beradi. Lekin ba’zan chuqur o‘rganmasdan inson qudratiga ortiqcha baho berib, tabiatga ta’sir ko‘rsatish tabiatni foydalanib bo‘lmaydigan holatga, uning buzilishi va ifloslanishiga olib kelishi mumkin.

Atrof muhitning tarkibi, birinchi navbatda, tabiatni o‘z ichiga oladi. Insonlar uchun juda samarali tabiat muhitlari keng qamrovli qadriyatga ega. Bu esa insonlarning tarbiyasi, tinchlik va sofiylik ruhida o‘zgarishlar keltiradi.

Bir-biriga qo‘llaniluvchan, sog‘likli va barqaror muhit bilan atrof muhit, insonlar uchun yaxshi omma, shuningdek, butun jamiyat uchun hamda insoniy jamiyat uchun eng muhimdir. Atrof muhitni muhofaz qilish, ayni paytda vaqtinchalik katta ahamiyatga ega, chunki bu faoliyatlar o‘zining doimiy hayotimizga samarali ta’sir qiladi. Asosiy sabab-zararli moddiy qurilmalarni nazorat qilish, tabiatni saqlash va atrof muhitini himoya qilishdir. Misol uchun, nuqtai nazaridan yaxshi suv ishlash, atrof muhitini muhofaz qilish eng muhim vazifalardan biridir. Ekologik harakatlar, tabiatni saqlashning asosiy vositalari hisoblanadi. Bu atrof muhitning muhofazasi ham insonlar uchun muhimdir. Tabiat sulhida, toza va chiroyli muhitda yashashga imkon yaratamiz.

ADABIYOTLAR RO‘YHATI:

1. Ahmedova D. M. et al. ATROF-MUHIT MUHOFAZASIDA CHIQUINDILAR MUAMMOSI // Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. 10-2. – C. 696-702.

2. BURIYEV S., MAXKAMOVA D., SHERIMBETOV V. Ekologiya va atrof muhit muhofazasi // O‘quv qo‘llanma. T-innovatsiya ziyo. – 2020.

3. Abduxalilovna M. M. ATROF MUHIT TOZALIGINING INSON SALOMATLIGIGA IJOBIY TA’SIRI // Journal of Integrated Education and Research. – 2023. – T. 2. – №. 1. – C. 69-71.